BİLGESAM | GENÇLİK PLATFORMU

Dr. A. Oğuz ÇELİKKOL ile Söyleşi

SURİYE'DEKİ İÇ SAVAŞIN ETKİLERİ

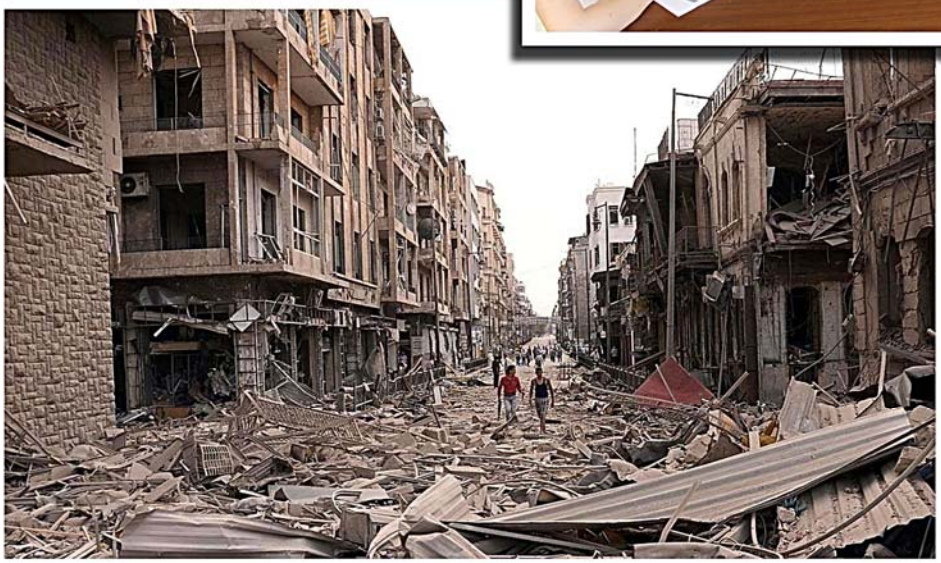

Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi

Dr. A. Oğuz ÇELİKKOL ile Söyleşi

SURİYE'DEKİ İÇ SAVAŞIN ETKİLERİ

Hazırlayanlar:
Türkan BUDAK
Eda YÜZBAŞI
Yavuz Selim OKUMUŞ

1.Suriye'de yaşanan iç savaşın temel sebebi nedir?

Suriye'de yaşanan krizin temelinde Suriye halkının talep ettiği siyasi ve ekonomik reformların yapılamaması yatmaktadır. Arap Dünyasının karşılaştığı problemlerin temelinde Arap ülkelerindeki siyasi sistemin kendisini yenileyememesi vardır. Suriye'de aynı problemden dolayı bugün ki duruma gelmiştir. 1963 Yılından beri Baas Partisi, ülkeyi tek parti olarak ağır despotik bir rejimle yönetmektedir. Baas Partisi kendisini yenileyememiş, gerekli siyasi ve ekonomik reformları gerçekleştirememiştir. Suriye'de bu despotik tek parti yönetiminin üzerinde bir de mezhep sorunlarını körükleyen bir aile yönetimi vardır. Suriye'de Esed ailesinin yönetimi kırk beş yıldan fazla bir zamandan beri devam etmektedir. Suriye'deki sorunun temelinde Baas Partisi'nin ve babadan oğula geçen bir aile yönetiminin halkın isteklerini dikkate almaması ve halkın siyasi ve ekonomik alanda değişiklik isteklerini şiddetle ve zor yoluyla durdurmak istemesi, ülkedeki çağın gereklerine artık uymayan siyasi ve ekonomik düzeni yenileyememesi yatmaktadır. Haberleşme alanındaki teknolojik yeniliklerle birlikte Arap halkları dünyadaki gelişmeleri yakından takip edebilme imkânı bulmuş ve bunlardan etkilenmiştir.

Suriye'de halkın yönetime daha fazla katılma ve daha fazla hürriyet istekleri siyasi sistem kendisini yenileyemediği için karşılanamamış, bu da iç savaşın temel sebebini oluşturmuştur. Hafız Esed'in Suriye'de oluşturduğu rejim dünyadaki en despotik yönetimlerden biridir. 1982 yılında yaşanan Hama olaylarında da halkın değişiklik istekleri zor kullanılarak şiddet yoluyla bastırılmıştır. Yönetimin babadan oğula, Hafız Esed'ten Beşar Esed'e geçişi sırasında rejimin kendisini yenileyebileceği ve bazı önemli reformların gerçekleştirilebileceği düşünülmüş, ancak 2000-2001 yıllarında ortaya çıkan "Şam Baharı" da kısa sürede yine şiddet metodları ile engellenmiştir. Aynı süreç 2010 yılında yaşanmış, ancak şiddet şiddeti doğurmuş ve Suriye felaket yaratan bir iç savaşa sürüklenmiştir. Yönetim eğer sonuçta şiddet yoluyla halkı bastırma içgüdüsünü harekete geçireceği yerde halkın siyasi ve ekonomik değişim isteklerine daha fazla kulak verebilseydi, demokratikleşme yönünde bazı adımlar atabilseydi muhtemelen Suriye şu anda yaşadığı iç savasın içine düşmeyebilirdi.

Suriye'de rejim hiç bir şekilde değişime açık olmadığını birçok kez göstermiştir. Tabii sadece Suriye bağlamında değil bütün Arap Dünyasında yaşanan bir değişim isteminden ve Arap halklarının sosyal reform isteklerinden bahsediyoruz. Ancak Suriye'de şiddet sarmalının kısa sürede çok kanlı bir iç savaşa sürüklenmesinde rejim ile muhalefetin mücadelesinin mezhep ayrılıkları temelinde de körüklenmesi önemli bir rol oynamıştır. Suriye'de mezhep ayrılıkları temelinde hareket eden bir tek parti diktatörlüğü ve aile yönetimi bulunmaktadır. Bugün Lübnan'a da baktığımızda, Fransızların bıraktığı, din ve mezhep ayrılıkları üzerine inşaa edilen siyasi sistem artık Lübnan halkının isteklerini ve ihtiyaçlarını da karşılayamamaktadır. Lübnan 1970, 1980 ve 1990'larda yıkıcı bir iç savaşın içinden geçmiş, ancak sistem kendisini bir türlü yenileyememiştir. Arap halkları değişiklik isteklerini ortaya koymakta ama siyasi sistem bir türlü kendini yenileyememekte, mevcut rejimler

halkın değişiklik isteklerini karşılayabilmek için harekete geçememektedir. Suriye'de ve Irak'ta mezhep ve etnik kimliklerden ayrılarak bir Suriye ve Irak ulusu, ortak birleştirici bir Suriyeli ve Iraklı kimliği yaratmada karşılaşılan sorunlar bu ülkelerin bağımsızlıktan bu yana devam eden despotik kötü yönetimlerden kaynaklanan problemlerini daha da ağırlaştırmış, bu ülkelerin sonuç itibariyle sürüklendiği iç savaşın daha da karmaşık hale gelmesine neden olmuştur.

Suriye'de bugün patlak veren iç savaş ve devam eden şiddet sarmalı 200 ila 300 bin kişinin hayatını kaybetmesine yol açtığı gibi, İkinci Dünya Savaşından beri Dünyanın karşılaştığı en büyük insani krizi de ortaya çıkartmıştır. Rakamlar gerçekten çok kötü bir tabloyu ortaya koymaktadır. Suriye içinde 8 milyon kişi evlerini terk etmiş durumdadır. Buna ilaveten 4 milyondan fazla Suriyeli komşu ülkelere kaçmak zorunda kalmıştır. Komşu ülkelerin savaştan kaçan Suriyelileri kabul etme kapasitesi dolmuş gibidir. Yaşanan insani kriz Suriye'nin komşularını aşmış ve Avrupa'nın kapısına gelmiştir. Ancak Avrupa Suriye, Irak, Afganistan ve Afrika'daki iç savaşların ve istikrarsızlıkların ortaya çıkarttığı sığınmacı sorunuyla baş etmekte zorlanmaktadır. Suriye ve Irak'daki iç savaşlara ve rejim sorunlarına çözüm bulunmadığı taktirde büyüyen bu sığınmacı sorununu temelden çözmek imkanı da bulunmamaktadır. Suriye'den kaynaklanan insani krizi komşu ülkelerde tutma imkanı da ortadan kalkmakta ve sorunun komşu ülkelerden Avrupa'ya sıçraması kaçınılmaz olmaktadır. Önümüzdeki kısa hatta orta dönemde Suriye'deki rejim sorununa çözüm bulunabileceği ve iç savaşın bitirilebileceği yönünde iyimser olmak imkanı da yoktur.

2. Suriye içersindeki muhalif yapılanma siyasi ve askeri olarak düşünüldüğünde sizce Esed'e karşı bir alternatif konumuna gelmiş midir?

Suriye'deki muhalefet kendi içinde bölünmüş, muhalefet içinde aşırı radikal gruplar hâkim duruma gelmiştir. IŞİD gibi radikal bir örgütün ortaya çıkışı Batı'nın Suriye muhalefetine bakışını değiştirmiş ve muhalefeti zayıflatmıştır. Suriye'de iç savaş rejimin halkı bastırmak için şiddete başvurması ve muhalefetin şiddete şiddetle karşılık vermesi sonuçu çıkmıştır. Eğer Esed rejimi başlangıçta gerçek siyasi partilerin kurulması, muhalefetin hükümet içinde temsili gibi bazı adımları zamanında atabilseydi, Suriye'deki siyasi soruna cumhurbaşkanının hemen değişimini gerektirmeyecek bir geçiş dönemi ile çözüm bulunabilirdi. Bugün Suriye'nin bu duruma niye geldiğini anlayabilmek için herşeyden önce Suriye'deki rejimi iyi anlamak gerekmektedir. Suriye'de rejimin arkasında istihbarat örgütlerinin oluşturduğu şiddete dayanan bir ağ bulunmaktadır. Rejim çok sayıdaki istihbarat örgütüyle Suriye halkı üzerinde şiddete dayanan bir kontrol mekanizması oluşturmuştur. İstihbarat örgütlerinin Suriye halkı kadar birbirlerini de kontrol ettikleri anlaşılmaktadır.

Rusya Federasyonu ve İran'ın Esed rejimini hangi şartlarda olursa olsun devam ettirme yönündeki kararlılıkları, buna karşılık ABD ve Batı'nın muhalefete yardım konusundaki tereddüt ve kararsızlığı ve bunun sonucu ılımlı muhalefetin zayıflaması, radikal örgütlerin güçlenmesi 5 yıl kadardır devam eden iç savaşta bugün ortaya çıkan tabloyu yaratmıştır. Suriye'de ne rejim ne de kendi için-

de parçalanmış muhalefet tam olarak kontrolü sağlayabilmektedir. Ülke rejimle muhalif gruplar arasında fiilen kontrol alanlarına bölünmüş bir durumda bulunmaktadır.

3. Esed'in konjonktürel şartlar incelendiğinde iç savaşta gün geçtikçe güç kazanması ülkedeki istihbarat örgütleriyle ilişkilendirilebilir mi? Asıl mesele rejimin sürekli şiddetten besleniyor olması istihbarat örgütlerinin ağının üzerine kurulu olması mıdır?

İstihbarat ağı baba-oğul Esed rejiminin 45 yıldır iktidarda kalmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Ancak yaklaşık 5 yıldır süren iç savaşta Esed rejiminin hala ayakta kalmasının en önemli sebeplerinden biri biraz önce değindiğim Rusya ve İran'ın kararlı desteğidir. Muhalefet ise ABD ve Batı'dan aynı kararlı desteği alamamış, kısa sürede içinde bölünmüş, IŞİD gibi hem Batı'yı hem de komşu ülkeleri karşısına alan çağ dışı bir örgütün Suriye'de ortaya çıkması ve güçlenmesi muhalefet açısından durumu çok daha zor bir safhaya getirmiştir. Rusya ve İran Esed rejimini ne olursa olsun ayakta tutmak istemekte, bunun için gerekli siyasi, askeri ve ekonomik desteği sağlamaktadır. Unutmamak gerekir ki rejimi çökmekten İran'ın etkisindeki Hizbullah güçlerinin Lübnan'dan Suriye'ye geçerek Şam, Hama ve Humus'u muhalif güçlerden korumak için rejim yanında savaşa katılması kurtarmıştır. Buna karşılık ABD ve müttefiklerinin muhalefeti desteklemek için aynı kararlılığı ortaya koyduğunu söylemek zordur. Hatta IŞİD ortaya çıkana kadar ilk başlarda Türkiye'yi Esed rejimine cephe almaya teşvik eden ABD, bir yandan rejimin tüm meşruluğunu kaybettiği ve gitmesi gerektiği söylemini tekrarlamaya devam ederken, diğer yandan Suriye'deki iç savaşa fazla müdahil olmaktan kaçınmaktadır. ABD'nin savaşın kendi seyrinde sonuçlanmasını bekleyen yeni bir politika izlemeye başladığı da görülmüştür.

4. Mevcut rejime karşı Suriye halkında büyük bir tepki var. Halkın kendisini güvende hissetmemesi ülkedeki iç savaşa giden gerilimi arttırmış mıdır?

Suriye'deki olayların temelinde herşeyden önce Suriye halkının ülkedeki rejimi demokratikleştirme isteği ve bu yöndeki taleplerin karşılanmaması yatmaktadır. Suriye'deki istihbarat ağı halkın kontrolü ve rejimin devamının sağlanması amacıyla kurulmuştur. Suriye'deki bütün sistemin ülkedeki durumu daha da karmaşıklaştıran, zorlaştıran mezhep esasına dayanan bir yanı da vardır.

5. Peki bu mezhepsel farklılıklar iç savaşı daha mı çok tırmandırmıştır?

Suriye tarihine baktığımız zaman 1920'lerden sonra Fransa'nın uyguladığı politikaların da etkisiyle Suriye'de mezhep ayrılıklarının körüklendiği ve mezhep farklılıklarına dayanan rejimin kurulduğu görülmektedir. Esasen Suriye bağımsızlığını kazandığı 1946 yılından sonra hiç bir dönem iyi yönetilmemiş, çok kısa bir dönem yaşanan demokratik sayılacak yönetimlerden sonra ülke darbeler dönemine girmiştir. 1963 yılında Baas Partisi ve 1970 yılında tek başına Hafız Esed askeri darbelerle yönetime gelmişlerdir. Hafız Esed ve ailesinin iktidarı belirli bir mezhep grubuna dayandırması Suriye'nin mezhepsel problemlerini derinleştirmiş, Esed iktidarına destek olan

azınlık mezhep grubu ile çoğunluk arasında çekişmelerin artmasına sebep olmuştur. Suriye'nin mezhep ve etnik kimlikleri arka plana düşürecek bir Suriye ulusu, birleştirici bir Suriye kimliği yaratamamasının bugün yaşanan iç savaşın tırmanmasında ve Suriye'deki rejim sorununa siyasi bir çözüm bulunmasının daha da zorlaşmasında rolü olduğu, ülkeye dış müdahaleleri daha kolaylaştırdığı açıktır.

6.Suriye'deki rejimin insan hakları ihlali ve kimyasal silah kullanımı karşısında uluslararası toplum beklenen tepkiyi göstermiş midir?

Uluslararası toplum Suriye'deki rejim sorununun çözümü ve iç savaşın durdurulması konusunda başarısız olduğu gibi ülkedeki insan hakları ihlalleri ve kimyasal silah kullanımı karşısında da gerekli tepkileri gösterememiştir. Bu durumun Suriye'deki insani krizin büyümesinde önemli bir rolü vardır. ABD Suriye'de kimyasal silah kullanılmasını kırmızı çizgi olarak göstermiş, bu çizginin aşılmasına rağmen gerekli tepki gösterilememiş, ancak Rusya'nın geliştirdiği formül çercevesinde Suriye'nin kimyasal silah üretme kapasitesinin ve elindeki kimyasal madde stokunun bir ölçüde de olsa yok edilmesi sağlanmıştır. Bugün ülkede sivil halka karşı havadan varil bombaları halen kullanılmaktadır. Suriye'de büyüyen insani krize de ABD ve Avrupa'nın tepkisi geç kalmış, Avrupa sığınmacılar sorununda ancak problem kapısına dayandıktan sonra harekete geçebilmiştir. Avrupa Birliği ülkeleri arasında sığınmacılar sorununa nasıl yaklaşılacağı konusunda geniş görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Veto yetkisi bulunan 5 daimi üye arasındaki görüş ayrılıkları sebebiyle Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Suriye'de siyasi çözüm ve iç savaşın durdurulması konularında kilitlenmiş durumdadır. Ulularararası toplumun tüm boyutlarıyla Suriye sorununa tepkisi şimdiye kadar tam bir başarısızlık örneğidir.

8. PYD'nin Suriye'nin kuzeyindeki Türkmen ve Arapları yerlerinden ederek, bölgenin demografik yapısını değiştirmesini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Suriye'nin hiçbir bölgesinde demografik yapının değiştirilmemesi önemlidir. Bölge istikrarı için Suriye'nin toprak bütünlüğü devam etmelidir. Suriye halkı din ve etnik yapı bakımdan çoğulcu bir toplumdur. Suriye'deki gelecek yönetim yapısı oluşturulurken bu durum dikkate alınmalı, ancak çoğulculuk, demokratikleşme Suriye'nin toprak bütünlüğü bozulmadan ve mezhep ve etnik farklılıklar ön plana çıkartmadan sağlanmalıdır.

9. PYD'nin diğer Kürt siyasi partilerine yaptığı baskı hakkında ne düşünüyorsunuz?

Suriye'deki iç savaş ortamında Suriye'nin hiçbir bölgesinde hiçbir grubun demokratik davranmaya çalıştığını düşünmek mümkün değil. Suriye'de her grup kontrol ettiği bölgenin tek hakimi olmak istemekte ve farklı bir grubun ortaya çıkmasını istememektedir. Suriye'nin geçmişinde de demokratik bir yapı, çoğulcu bir gelenek yoktur. Her grubun kendi öncelikleri ve siyasi gündemi olduğu izlenmektedir. Devam eden iç savaşın sonunda Suriye'nin geleceğinin nasıl şekilleneceğini

tahmin etmek şu anda zor görülmektedir. Türkiye'nin önem verdiği konuların başında Suriye'nin toprak bütünlüğünün bölünmemesi gelmektedir. Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunması konusunda uluslararası toplumda ortak bir görüş olması memnuniyet vericidir. Bölge ülkelerinin toprak bütünlüğünün bölünmesinin bölge için daha büyük felaketlere yol açacağı konusunda genel bir görüş birliği bulunmaktadır. Dikkat çeken bir husus da Suriye ve Irak'daki gelişmelerin birbirini yakından etkilemesidir.

10. Türkiye'nin, Suriye'de İran ve Rusya faktörüne rağmen, Esed rejiminin devrilmesi konusunda ısrar etmesi hakkında ne düşünüyorsunuz?

Suriye'deki gelişmelerin ilk başında Türkiye'nin Esed rejimini reformlara teşvik ettiğini görüyoruz. Ancak rejim bu reformları gerçekleştirememiştir. Batı ülkeleri gibi Türkiye'nin de Suriye iç savaşı başladıktan sonra Rusya ve İran faktörlerini ve bu iki ülkenin hangi şartlarda olursa olsun Esed rejimini ayakta tutma konusundaki kararlılığını iyi değerlendiremediği görülmektedir. İç savaşın uzaması ise Türkiye'nin ve diğer komşu ülkelerin büyük bir sığınmacı krizi ve sınırlarında büyüyen bir istikrarsızlıkla karşılaşmalarına sebep olmuştur. Bugün de Türkiye'nin Suriye politikasını oluşturulurken İran ve özellikle Rusya faktörlerini iyi değerlendirmesi gerekmektedir.

11. IŞİD Türkiye'yi hedef aldı ve saldırdı sizce bu gelişme hem zamanlama hem de bölgesel gelişmeler açısından nasıl okunmalıdır? Türkiye bu tehdit karşısında nasıl önlem almalıdır?

IŞİD bütün bölge ülkelerini ve uluslararası toplumu hedef almakta, çağ dışı yöntemler kullanmaktadır. ABD'nin IŞİD'e karşı bu ölçüde büyük bir koalisyonu kısa sürede kurabilmesinin arkasında da bu yatmaktadır. IŞİD'nin Irak'tan sonra Suriye'de ortaya çıkmasının ve ılımlı muhalefet zayıflarken güçlenmesinin Türkiye'yi zor durumda bıraktığı açıktır. El Kaide'nin Irak'da ortaya çıkmasında ve güçlenmesinde ABD'nin 2003'ten sonra yaptığı hatalar rol oynamıştır. IŞİD'nin Suriye'ye geçişi ve burda güçlenmesinde de Batı'nın ılımlı muhalefeti zamanında ve yeterince destekleyememesinin önemli bir rolü vardır. Türkiye'nin koalisyonda yer alması ve koalisyon içindeki rolünü arttırması yerinde bir hareket olmuştur.

12. Türkiye'nin ABD'ye IŞİD terör örgütüyle mücadele için İncirlik üsssünü kullandırmasını nasıl değerlendiriyorsunuz? Türkiye'nin bu kullanıma izin vermesini doğru buluyor musunuz ?

Türkiye'nin bu kararı alırken Suriye'deki kendi öncelikleri konusunda ABD 'den bazı destekler sağladığı anlaşılmaktadır. Bunların başında Kobani ile Afrin arasındaki bölgenin, Cerablus ile Azez arasındaki 100 km'lik sınırın PYD kontrolüne geçmemesi, bu bölgede ılımlı muhalefet güçlerinin bulunması, bölgenin hava harakatı ve ılımlı muhalefet güçleri tarafından IŞİD'den temizlenerek gerektiğinde bir çeşit güvenli bölgeye dönüştürülmesi olduğu izlenimi doğmuştur. Türkiye için Kobani'nin PYD kontrölüne geçmesinden sonra PYD'nin Kobani ve Afrin bölgelerini de bir-

leştirerek sınırın Suriye tarafını tamamen kontrolüne almasının engellenmesi önem kazanmıştır. ABD'nin Suriye'deki önceliği halen IŞİD ile mücadeledir. Türkiye ile ABD'nin Suriye'deki öncelikleri arasında halen tam bir örtüşme bulunmamaktadır. Türkiye'nin bundan sonra da sınırda yeni sığınmacı yığılmaları olmaması konusunda güvenli bölgenin önemini ABD ve diğer Avrupalı müttefiklerine daha iyi anlatabilmesi önem kazanmaktadır. Sığınmacılar sorununa geçici çözüm bulunmasının yolu güvenli bölgeler yaratılmasından geçmektedir. Doğal olarak sığınmacılar dahil olmak üzere Suriye'nin mevcut sorunlarının temelden çözümü uluslararası toplumun desteğiyle ülkedeki rejim krizininin ve Suriye iç savaşının bitirilmesinde yatmaktadır.

13. Suriye'deki iç savaşın mezhep savaşlarına dönüşmesinin Türkiye'ye nasıl bir etkisi olmuştur?

Mezhep sorunu Suriye'nin kuruluşundan itibaren var olan bir sorundur. Fransızlar Suriye'yi daha kolay yönetebilmek için mezhep ayrılıklarını kışkırtmışlardır. Suriye ordusu içindeki mezhep yapısı Fransız uygulamaları sonucu ortaya çıkmıştır. Lübnan'ın Suriye'den ayrılması da Fransızların din, mezhep ve etnik kimlikleri ön plana çıkartma politikalarının bir sonucudur. Fransızlar bu dönemde Şam ve Halep arasındaki rekabeti bile körüklemişlerdir. Bu politikalar o dönemdeki sömürgeci büyük devletlerin böl ve yönet anlayışına uygundur. Böl ve yönet politikaları sömürgeci ülkeler tarafından Birinci Dünya Savaşından sonra Osmanlı İmparatorluğundan alınan Orta Doğu topraklarında başarıyla uygulanmıştır. Mezhep sorunları bağımsızlıktan sonra Suriye'de azalacağı yerde artarak devam etmiştir. Suriye'de birleştirici, demokratik, kişi haklarına saygılı, laik ve çoğulcu bir siyasi sistem ve yönetim kurulamadığı için Suriye toplumu Suriye milliyetciliğinden çok mezhep ve etnik kimlikler temelinde gelişmiş, ülkede dini, mezhepsel ve etnik kimlikler ön plana çıkartılmıştır. Esed ailesinin 45 yıl süren iktidarı Suriye'nin mezhep temelinde bölünmesini teşvik etmiştir. 2010 yılında Esed ailesine ilk muhalefet ılımlı laik sayılabilecek gruplardan gelmiş, ancak iç savaşın başlamasından sonra muhalefet içinde dinci aşırı radikal gruplar güç kazanmış ve ön plana çıkmıştır. Bunda ABD ve Batı'nın ılımlı muhalefete zamanında gerek siyasi, ekonomik ve askeri desteği sağlayamaması rol oynamış, ancak IŞİD'nin ortaya çıkışı Suriye'deki tabloyu tamamen değiştirmiş, Suriye'deki rejim sorununun çözümünü ve iç savaşın bitirilmesini daha da zorlaştırmıştır. İç savaşın uzaması ve Suriye'de şiddetin kronik hale gelmesi Türkiye için sığınmacılar sorunu dahil sınır güvenliği sorunlarının büyümesi sonucunu yaratmıştır.

14. Türkiye bir yandan reform yapılması konusunda Esed ile görüşüyordu diğer yandan ise Antalya'da Mayıs 2011'de muhalefet konferansı düzenliyordu. Bu bir çelişki değil midir?

Türkiye'nın ılımlı muhalefetin güçlenmesi halinde Suriye'deki rejim sorununun reformlarla daha hızlı bir şekilde çözüleceğini düşündüğü anlaşılmaktadır. Bu dönemde Batılı ülkelerin tümünün ılımlı muhalefeti destekler göründüğü izlenmektedir. O dönemde Batı Türkiye'yi Suriye halkının demokratikleşme isteklerini desteklemesi yönünde teşvik etmiştir. Ancak rejimin halk isteklerini

şiddet yoluyla engellemek istemesi, şiddetin şiddet doğurması Suriye'de iç savaşa dönüşmüş, iç savaşın kısa sürede muhalefet lehine biteceği beklentisi ise önemli ölçüde daha önce de değindiğim Rusya ve İran faktörlerinin devreye girmesiyle gerçekleşmemiştir.

15. Suriye meselesinde İsrail'in durduğu konum, beklentisi ve rolü hakkında ne düşünüyorsunuz?

İsrail'in Suriye'deki gelişmelerdeki rolü konusunda elde bulunan mevcut bilgilerle kesin bir sonuca varmak biraz zor. Bu konuda çeşitli komplo teorileri olduğunu biliyorum. İsrail'in Orta Doğu'daki rolü ABD'nin dış politikasını etkileyebilme kapasitesinden dolayı daha önem kazanmaktadır. ABD'nin Irak'a müdahalesinin hata olduğunu bugün herkes kabul etmektedir. Bu müdahalenin arkasında ABD'de de İsrail'e yakın grupların olduğu da bugün bilinen bir husustur. İsrail'in bugün Suriye ve Irak'taki gelişmelerden rahatsız olduğunu söylemek mümkün değildir. İsrail Hükümetleri Orta Doğu'da İsrail'in kendisi için tehdit olarak gördüğü iki Arap ülkesinin içinde bulunduğu durum nedeniyle İsrail'e yönelik Arap tehditinin büyük ölçüde azaldığını düşünmektedir. Daha da önemlisi Arap Dünyasındaki gelişmeler Arap-İsrail çatışmasının ve bu çatışmanın temelinde bulunan Filistin sorununun uluslararası toplumun öncelikleri arasından çok daha gerilere gitmesine sebep olmuştur. Filistin sorununun çözümü artık Arap yönetimleri için bile bir öncelik değildir ve İsrail üzerindeki iki devletli çözüm yönündeki baskılar büyük ölçüde kalkmıştır.

16. Esed'in devrilmesi İsrail'in istediği bir tablo mudur?

İsrail'in Suriye'deki karışıklığın sürmesini tercih ettiğini düşünüyorum. İsrail Batı Yakası'ndaki politikaları için zaman kazanmak istemektedir. ABD müdahalesi ile Irak'ta İran lehine yaratılan durum, bölgede yaşanan mezhep çatışmalarının Orta Doğu için yarattığı sonuçlar, İran ile Suudi Arabistan arasında bölgede sıcak çatışmalara dönüşen mücadele İsrail'de kaygı yaratıyor gibi gözükmemektedir. Ama İsrail'in bölgede çok güçlü bir İran görmek istediğini söylemek de mümkün değildir. İsrail hangisi olursa olsun bölgede güçlenen diğer bir ülkeyi tehdit olarak görebilmektedir. İsrail Arapların birleşmesini, Filistin sorununda güçlü bir Arap ve İslam Dünyası desteği olmasını istememektedir. İsrail'deki çoğunluğun, Arap ve İslam Dünyasının içinde bulunduğu mevcut durumun İsrail üzerindeki baskıları ve algıladıkları dış tehdidi azalttığına inandığı izlenmektedir.

17. İsrail Körfez ülkelerini de İran gibi tehdit unsuru olarak görmekte midir?

İsrail'in ne İran'ın ne de Arap ülkelerinin fazla güçlenmesini istemediği, Arap dünyası içindeki bölünmüşlüğün, İslam dünyası içindeki mezhep farklılıkları istismar edilerek oluşturulmaya çalışılan mücadelenin devam etmesini istediği görülmektedir. İsrail açısından Orta Doğu'daki gelişmelerin devamı İsrail'e Filistin sorununda zaman kazandırmaktadır. Ancak şu da bir gerçektir ki her ülke açısından belirsizlikler bir kaygı kaynağıdır. Suriye ve Irak'daki kaotik ortam Orta Doğu'da belirsizliği de beraberinde getirmektedir. Suriye ve Irak'ın geleceğinin nasıl şekilleneceğinin açık

olmaması, belirsizlik ortamı bütün bölge için; Türkiye, İran, Suudi Arabistan ve İsrail gibi daha güçlü bölge ülkeleri açısından kaygı unsuru olarak ortaya çıkmaktadır. Suriye, Irak ve Yemen'deki kaotik ortam ve iç savaşlar önümüzdeki dönemde nasıl bir Orta Doğu'nun şekillenmekte olduğunu kestirmeyi zorlaştırmaktadır. Bu kaotik ortamdan bir ülkenin çok güçlü olarak çıkması diğer bölge ülkelerini rahatsız edebilecektir. Suriye'de bugün mezhep ayrılıklarının da ön plana çıkartıldığı bir iç savaş, bölge ülkelerinin iç savaşa karışmasıyla bölgenin güçlü ülkeleri arasında yaşanan bir nüfuz mücadelesi, bunların da üzerine ABD ve Batı ile Rusya arasında yaşanan uluslararası bir mücadele yaşanmaktadır. Bu mücadelenin sonuçları tüm bölge ülkeleri gibi İsrail'i de etkileyecektir. İsrail'de ileriye bakabilen çevrelerin Suriye iç savaşının doğurduğu belirsizliklerden; Irak, Lübnan ve Suriye'nin Rusya ve İran'ın kontrolüne geçmesinden rahatsız olabileceğini düşünmek mümkündür.

İsrail'in İran nükleer programının Körfez Arap ülkelerinde yarattığı rahatsızlığı kullanarak, Körfez Arap ülkelerini İran karşısında kendisi ile müttefik olması adına ikna etmeye çalıştığı da izlenmektedir. Körfez ülkelerinin İran'ın nükleer programından ve Suriye, Irak, Yemen, Bahreyn'deki mezhep ayrılıklarını kullanan nüfuz politikalarından rahatsız oldukları açıktır. Basra Körfezinden sonra İran tehdidini güneyden hisseden Suudi Arabistan Yemen'e fiili müdahalede bulunmak zorunda kalmıştır. Böyle bir ortamda İsrail Körfez ülkelerine İran'a karşı kendisini doğal bir müttefik olarak görmeleri gerektiğini söyleyebilmektedir. Ancak Arap hükümetleri için olmasa bile Arap halkları için Filistin Sorunu'nun önemini koruduğunu, İsrail'in Batı Yakası'ndaki politikalarının rahatsızlık yarattığını ve İsrail Hükümetlerinin Filistin sorununda iki devletli çözümden giderek uzaklaşmalarının doğurduğu sonuçların hala önceliğini koruduğunu söylemek mümkündür.

18. 2015'in son 8 ayında 300.000 bin Suriyelinin Avrupa'ya kaçmış olduğu bilinmektedir. Bu problem karşısında Avrupa Birliği nasıl bir yol izlemektedir?

Bu sorunun daha da çok büyüyeceği görülmektedir. Komşu ülkeler sığınmacı kabul etme kapasitelerini geçmiştir ve uluslararası toplum bu ülkelere gerekli yardımı yapmamaktadır. Lübnan'a baktığımızda ülkedeki dört kişiden biri Suriyeli sığınmacı durumuna gelmiştir. Ürdün'de de benzer bir durum söz konusudur. Çok daha büyük bir ülke ve ekonomi olmasına karşılık Türkiye'deki sığınmacılar sorunu da Türkiye'nin kabul kapasitesini artık aşmaktadır. Şimdi sorun komşu ülkelerde Avrupa'ya taşmaktadır. Avrupa Birliği şimdiye kadar Türkiye, Lübnan ve Ürdün'e taşıdıkları büyük yüke katkı olarak bile gerekli mali yardımı aktaramamıştır. Geçen sene Ürdün ve Lübnan'da BM organlarının yaptıkları bütün çağrılara rağmen Suriyeli sığınmacıların temel gıda ihtiyaçlarının karşılanması konusun da bile zorluklarla karşılaşılmıştır. Eğer Batı zamanında Suriyeli sığınmacıların bu üç ülkede tutulabilmesi için gerekli yardımı sağlayabilseydi Avrupa bugün böyle bir sorunla karşılaşmayabilirdi. Öte yandan iç savaşın başında Suriye'de güvenli ve uçuşa yasak bölgeler kurululabilse ve evlerinden kaçan Suriyeliler kendi ülkelerinde bu bölgelerde tutulabilseydi bugünkü tablo çok değişik olabilirdi. Avrupa ve uluslararası toplum Suriye'deki insani

krize maalesef zamanında gerektiği şekilde yaklaşamamıştır, kendi içindeki görüş ayrılıklarını gideremeyiştir.

19. Avrupa zamanında hareket edebilseydi sorun büyük ölçüde kontrol edebilirdi. Peki Türkiye isteseydi böyle bir göçü engelleme şansı var mıydı?

Uluslararası toplum güvenli bölge ve uçuşa yasak bölge gibi önerileri zamanında değerlendirebilseydi Suriyeli sığınmacılar krizinin Suriye içinde kontrol edilebilmesi mümkün olabilirdi. Ancak iç savaş çıktıktan sonra hiç bir ülkenin tek başına sığınmacılar sorununu engelleme şansı olamazdı. Bu insani kriz karşısında uluslararası toplum birlikte hareket etmek zorundadır. Suriye'de uluslararası toplumun gözü önünde kimyasal silahlar ve varil bombaları kullanılırken, ülkede çağ dışı metodlarla Suriye halkı üzerinde şiddet uygularken insanlara kaçmayın nasıl diyeceksiniz, yardım elini nasıl uzatmayacaksınız.

20. Bu noktadan sonra Türkiye ülkede sosyal sorunların oluşmaması için nasıl bir tavır sergilemelidir?

Türkiye'nin geçmişten gelen sığınmacılara kapılarını açma geleneği nedeniyle ülkede var olan yaklaşık iki milyon Suriyeliye rağmen önemli bir tepki oluşmamıştır. Bu Osmanlılardan gelen geleneğin hala devam ettiğini göstermektedir. Bu nedenle bazı Avrupa ülkelerinde yaşanan tepkiler Türkiye'de görülmemiştir. Ancak, sığınmacılar sorununun Türkiye için sosyal sorunlar, güvenlik riskleri yarattığı da açıktır. "Türkiye'nin daha çok Suriyeli mülteci barındırma imkânı var mı?" bu büyük bir soru işaretidir. Sığınmacıların beslenme, barınma, eğitim, iş gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması Türkiye'ye büyük bir sorumluluk ve yük getirmektedir. Uluslararası toplumun Suriye'ye komşu ülkelere yardım etmesi zorunludur ve Avrupa'nın üzerine düşeni yapma zorunluluğu artık kaçınılmaz hale gelmiştir.

21. Dönemin Dışişleri Bakanı sayın Ahmet Davutoğlu, 100.000 kişilik sınır olduğunu söylemişti, ancak şu andaki sayı iki milyon ve bu durumu ülkenin kapasitesi açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?

İşaret ettiğim gibi her ülkenin bir kapasitesi var ve Türkiye'ni sığınmacı kabul kapasitesinin sınırına geldiği görülüyor. Türkiye'nin Batılı müttefiklerine başlangıçtaki beklentilerin tutmadığını, iç savaşın sonunun görülmediğini, bu durumda uluslararası toplumun güvenli bölge, uçuşa yasak bölge gibi çözümleri yeniden değerlendirmesi gerektiğini, aksi taktirde sığınmacılar sorununun komşu ülkelerden Avrupa'ya taşmasının devamının kaçınılmaz olacağını ısrarla anlatması gerekmektedir. Suriye sorununda başlangıçta yapılan hesapların tutmadığı, Türkiye'nin önümüzdeki dönemde de Suriye sorunuyla yaşamaya devam edeceği açık olduğuna göre, Türkiye'nin yeni yaklaşımlar ortaya koyması önem kazanmaktadır.

22. Krizin ilk yıllarında talep edilen Güvenli Bölge oluşursa mültecilerin hepsinin geri dönmesi mümkün müdür?

İlk düşünülmesi gereken yeni sığınmacı akınıyla karşılaşılmaması ve sınırımıza yeni sığınmacı yığılmaları olmasının önlenmesi olmalıdır. Suriyeli sığınmacıların bir kısmının kurulabilirse güvenli bölgeye döneceği düşünebilir. Burda sığınmacıların buna nasıl ikna edilecekleri önemlidir. Mesela çarpışmalar bitince Kobani'ye dönenler olmuştur. Ancak sığınmacıların büyük çoğunluğunun ancak iç savaşın bitmesinden ve rejim sorununun çözümünden sonra Suriye'ye dönmeye razı edilebileceğini düşünüyorum. Hiç dönmek istemeyenler de çıkacaktır. Tekrar altını çizmek isterim, şu anda öncelik patlak verebilecek olan yeni bir göç akımını engellemek olmalıdır.

23. Güvenli bölge mevcut sığınmacılar sorununu **hemen tamamen ortadan kaldırmayacaksa Türkiye bunun dışında nasıl bir yol izlemelidir?**

Türkiye açısından Suriye'deki iç savaş nedeniyle karşılaştığımız sorunların temelden çözümü Suriye'deki iç savaşın bitirilmesi ve bu ülkedeki rejim sorununa çözüm bulunmasında yatmaktadır. Türkiye'nin bu yönde yeni yaratıcı yaklaşımlar ortaya koyması ve kararlılık göstermesi giderek önem kazanmaktadır. Ayrıca Suriye'de iç savaşta tarafların insan hakları ihlallerinin engellenmesi çok önemlidir. Bunların başında rejimin varil bombaları kulllanmasının engellenmesi gelmektedir. Suriye'de rejim ve muhalif grupların sivil halka yönelik savaş suçları işlemelerinin uluslararası toplum tarafından daha sert bir tepkiyle karşılanması gerekmektedir. Türkiye'nin bu yönde öncü rolü oynaması önemlidir.

24. Varil bombaları kullanılmasının engellenmesi gereği ışığında Suriye'deki bütün çatışma bölgelerinin uçuşa yasak bölge ilan edilmesi mi gerekiyor?

Suriye iç savaşında başından beri hava üstünlüğü rejimin avantajına işlemiştir. Ancak rejim hava üstünlüğünü sadece silahlı milislere karşı değil sivil halka karşı da kullanarak bir çok kimseye göre savaş suçu işlemektedir. Batı baştan itibaren "yanlış ellere düşeceği" gerekçesiyle muhalefete rejimin hava saldırılarına karşı kendisini savunacak imkânları tanımaktan kaçınmıştır. Sivil nüfusun bulunduğu bölgelerde, yerleşim bölgelerinde varil bombaları kullanmasının insanlık suçu olduğunu ve cezası olması gerektiğini uluslararası toplumun rejime net bir şekilde bildirmesi gerekmektedir. Öte yandan bir bölge güvenli bölge ilan edilecekse o bölgenin ucuşa yasak bölge ilanı da şarttır. Ancak görüldüğü üzere ABD, Avrupa Birliği ve uluslararası toplumda Suriye'de güvenli ve uçuşa yasak bölgeler kurulması konusunda henüz bir kararlılık yoktur. Rusya, Esed rejimini ayakta tutabilmek için tam bir kararlılık gösterirken ABD'nin Suriye politikası hala sadece IŞİD ile mücadele çerçevesinde oluşturulmaktadır.